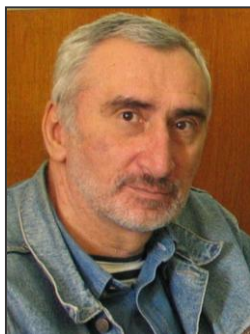

УДК 781.7 (477.8)

Богдан Луканюк (Львів)

ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ГЕОГРАФІЧНОГО ЕТНОМУЗИКОЗНАВСТВА
Й ЕТНОГРАФІЧНЕ РЕГІОНУВАННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ
(Тези)*

Кандидат мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри музичної фольклористики Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, провідний науковий співробітник Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології при ЛНМА ім. М. Лисенка. Тел.: 050 562 49 21, e-mail: lukaniuk@ukr.net

Дана методика була розроблена для дослідницької програми «Традиційна народна музика й етнічна історія Галичини та Володимирії», що реалізується ПНДЛІМЕ ЛНМА ім. М. Лисенка, з метою окреслення стратегії і тактики мелогографічного вивчення західноукраїнських земель на підставі їхнього системно-ієрархічного упорядкування. Пропоноване перевидання автор виправив і доповнив, враховуючи, зокрема, досвід пройденого 20-ліття (крім того, схематична мапа задля наочності подана упорядником у кольоровій версії).

Ключові слова: регіоналістика, локальна історико-етнографічна культура, територіальний стиль народної музики, етномузична діалектологія та ареалогія, стратегія, тактика й методики мелогографічного дослідження, фізико-географічний фактор, етнографічно-територіальний устрій.

* Уперше опубліковано: Перша конференція дослідників народної музики західноукраїнських земель (Львів, 22-24 березня 1990 р.) : Програма і тези наукових повідомлень / [упоряд. Б. Луканюк]. – Львів, 1990. – С. 5-8.

Вивчення територіальних стилів української народної музики, започатковане Станіславом Людкевичем ще на зорі ХХ століття¹, належить до головних завдань вітчизняної музичної етнології. Його успішне вирішення спричиниться до розв'язання цілого ряду не тільки суто етномузикознавчих, але й загальніших – фундаментальних гуманітарних – проблем.

Та створення підсумкового «Атласу народномузичних територіальних стилів України» (чи хоч би лише її західної частини) все ще залишається справою майбутнього.

Важнішим гальмівним фактором виступає (нарівні з очевидною недостатністю зібраних музично-етнографічних матеріалів) брак

продуктивної методики мелогографічного аналізу. Дотеперішні спроби її випрацювання, хоч і не дали бажаного результату, дозволяють все ж зробити кілька суттєвих висновків:

по-перше, проблематичним є сам вибір стильових ознак, що повинні порівнюватися, оскільки строго на елементарному рівні територіальні народномузичні стилі практично не піддаються зіставленню – вони мають, як правило, і зовсім відмінні (оригінальні) набори ознак, і певну долю однакових елементів, що можуть різнитися «питомою вагою» (частотністю) або складати спільний фонд різних стилів²;

по-друге, просте картографування окремо взятих ознак не вирішує проблеми, бо їх ареали в більшості не співпадають³ і не завжди ор-

¹ Докладніше див.: Луканюк Богдан. Станіслав Людкевич як зачинатель типологічної школи в українському етномузикознавстві / Б. Луканюк // Пам'яті Яреми Якуб'яка (1942 – 2002) : збірка статей та матеріалів. – Львів, 2007. – С. 151-152. – (Наукові збірки ЛНМА ім. Лисенка ; вип. 16) (Користаючись з нагоди, слід відзначити, що в рис. 2 на с. 152 цієї праці помилково розміщені таксони східно- та західноукраїнського музичного фольклору, які треба поміняти місцями).

² Квітка Климент. Вступні uwagi до музично-етнографічних студій / К. Квітка // Записки Етнографічного товариства. – Київ, 1925. – Кн. 1. – С. 13-14 (Передрук: Квітка Климент. Избранные труды : в 2 т. / К. Квітка. – Москва, 1973. – Т. 2. – С. 9-11).

³ Гошовский Владимир. У истоков народной музыки славян: Очерки по музыкальному славян-

ганічно вписуються в реальні межі інтуїтивно усвідомлених територіально-стильових єдностей.

Словом, безпосередньо в самій народній музиці наразі важко віднайти однозначні критерії для локалізації її територіальних відмін. Звідси – потреба в сторонніх орієнтирах, які дозволили б виявити визначальні для даного етномузичного стилю прикмети, їхній набір і градацію, динаміку тощо у співставленні з визначальними ознаками порівнюваних стилів.

Досі в українському етномузикознавстві базовою служила робота по суті своїй гіпотеза *Філарета Колесси* (у цілому підтримана *Володимиром Гошовським*), згідно з якою народномузичні територіальні стилі мали би співпадати з мовними діалектами⁴. Проте гіпотеза ця з усією очевидністю не виправдала себе на практиці (зокрема через те, що музич-

ні діалекти повинні бути консервативнішими за мовні), і тому на зміну їй тут висувається принципово нова засада: *локальний стиль традиційної (автентичної) народної музики є одним із характеристичних проявів (інгредієнтів) цілісної історико-етнографічної культури й, отже, історико-етнографічні та музично-географічні поділи ймовірно узгоджуються в основному*.

Щоби систематизувати природно (стихійно) сформовані й через те неоднозначні та вельми суперечливі поняття етнографічно-територіальних одиниць у літературі⁵, з одного боку, а з іншого – надати їм бодай приблизної *співмірності*, пропонується запровадити в практику етнографічних досліджень ієрархічно впорядкований поділ західноукраїнських земель на *краї, провінції та області* (з подальшим поділом на *райони*, а ще далі – на *округи чи околиці*)⁶, можливе співвідношення яких показує таблиця та відповідна їй орієнтовна мапа-схема (див. **на стор. К1 в Атласі**).

Оскільки за фізико-географічним фактором загалом признається вирішальна роль у формуванні етнографічних єдностей⁷, вони

новеденню / В. Гошовский. – Москва, 1971. – С. 19–20.

⁴ Колесса *Філарет*. Музикознавчі праці / Ф. Колесса. – Київ, 1970. – Сс. 352, 363; *Гошовський Володимир*. До питання про музичні діалекти Закарпаття / В. Гошовський // Матеріали першої Ужгородської міжвузівської конференції, присвяченої вивченню карпатських говорів : Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету: Серія філологічна. – Ужгород, 1958. – Вип. 3. – С. 70–74; *Його ж*, Украинские песни Закарпаття. – Москва, 1968. – С. 41 (і далі). Теоретичне положення про збіжність етномузичних і мовних діалектів інспіроване, ймовірно, хибно витлумаченою аналогією С. Людкевича, який пояснював у той спосіб, що галицька народна музика «на своїм розмірно невеликим просторі виказує (*подібно, як у мові* [виділення моє – Б. Л.] не тільки в подрібних прикметах, але й в основі мелодій значні етнографічні ріжніці» (*Людкевич Станіслав*. Передмова // *Роздольський Йосиф (Осип)*, *Людкевич Станіслав*. Галицько-руські народні мелодії : в 2 ч. – Львів, 1906. – Ч. 1. – С. XVI. – Етнографічний збірник НТШ. – Т. 21). Згодом Ф. Колесса, загалом повторюючи намічену С. Людкевичем ієрархічну систему етномузичного регіонування (*Колесса Філарет*. Там само. – Сс. 243, 352, 363), надав цій аналогії значення адекватності, вдавшись до таких достатньо обережних формулювань: «музичні діалекти < ... > здебільшого покриваються з діалектами мови», «у західній області української етнографічної території < ... > паралельно з діалектними відмінами говорів йде також значна диференціація музичних діалектів» тощо (*Колесса Філарет*. Там само. – С. 352). Варто ще хіба додати, що Ф. Колесса чи не перший запровадив в українське етномузикознавство саме термінопоняття «музичного діалекту» (очевидно, під впливом *Бела Бартока*); *Климент Квітка* застосовував цей термін виключно щодо вербальної мови.

⁵ Так, скажімо, навіть при встановленні меж такої, здавалося б, виразної в своїх ознаках етнографічної області як карпатська Бойківщина «майже в кожного дослідника, що займався названою проблемою, ці межі визначаються по-іншому» (Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. – Київ, 1983. – С. 26–28). Те ж стосується практично всіх етнографічних територій, частина яких до того ж не тільки називається по-різному, але й узагалі не має усталених назв (тому деякі з них у робочому порядку пропонуються тут вперше, а саме: «Велике Полісся» на противагу «Малому Поліссю», «Велике Підгір'я» на відміну від «малих» підгірських частин етнографічних областей Передкарпаття та Закарпаття, наприклад, покутське підгір'я на правобережжі ріки Прут).

⁶ Дана система таксономічних одиниць загалом спирається на фізико-географічне регіонування України, розроблене львівськими науковцями: *Маринич Олександр*, *Ланько Андрій*, *Щербань Михайло*, *Шищенко Петро*. Фізична географія Української РСР. – Київ, 1982. – С. 102–176.

⁷ *Гошовський Володимир*. Украинские песни Закарпаття / В. Гошовский ; [ред. Л. Н. Лебединского]. – Москва : Советский композитор, 1968. – С. 5. Звісно, значно краще було б взяти за основу територіальні поділи в Галичині та Володимирії за княжих часів, коли природне розмежування окремих земель та волостей ще відбивало традиційний племінний уклад, що історично склався протягом першого тисячоліття нашої ери, однак за існуючими на сьогодні даними таке розмежування все ще залишається вельми проблематичним (*Крип'якевич Іван*. Галицько-Волинське

відмежовуються строго у відповідності з природними водно-рельєфними границями, як то:

- верхів'я (Розточчя, Гологори, Кременецькі пороги; Товтри-Медобори) чи краї гір (Карпати) або низовин (Поліської, Придніссянської);
- русла рік (Західний Буг, Прип'ять, Володавка, Горинь; Дністер; Вишня, Золота Липа; Сян, Уж; Бистриця-Надвірянська, Черемош; Шопурка);
- лісосмуги тощо.

В інших випадках до уваги беруться твердо усталені історичні рубежі з княжих або й докняжих часів (як наприклад, між Покуттям і Буковиною, що тепер співпадають із границею між Івано-Франківською та Чернівецькою областями, але не між Волинською та Львівською, межа між якими постала наслідком штучного розчленування Галицько-володимирського королівства Литвою та Польщею в XV столітті).

Такі однозначні розмежування конче потрібні для *попереднього* розподілу музично-етнографічних матеріалів за їхньою імовірною регіональною належністю. Насправді ж між етнокультурами (і, відповідно, між локальними музичними стилями), треба гадати, немає чітких рубежів – вони завжди «розмиті» *перехідними зонами* й то, мабуть, з обох сторін.

Визнаючи народну музику складовою історико-етнографічної культури, слід все ж відзначити, що даний етнографічно-територіальний поділ не мусить прямо віддзеркалюватися у стильовій географії народної музики (як і, зрештою, навпаки); притаманні їй окремішності та їх сурядно-підрядні взаємини остаточно зобов'язані встановити виключно і тільки вичерпні музично-стильові дослідження. Орієнтація на відповідні історико-

князівство / І. Крип'якевич. – Київ, 1984; Галич і галицька земля : збірник наукових праць. – Київ; Галич, 1998; *Войтович Л. М.* Волинська земля князівських часів (X–XII ст.) / Л. М. Войтович // Проблеми історичної географії України : збірник наукових праць. – Київ, 1991. – С. 10–23, а також щодо земель, суміжних галицько-володимирським: *Балабушевич Т. А.* Територіальні межі правобережних козацьких полків (друга половина XVI – початок XVIII ст.) / Т. А. Балабушевич // Там само. – С. 23–32). Пропоноване тут етногеографічне розмежування Володимирії та Галичини не зовсім відповідає історичним кордонам між двома колишніми князівствами, лінії яких не були однозначно усталеними.

етнографічні розмітки має служити не більше, ніж відправним моментом на початкових, підготовчих стадіях досліджень такого роду, а саме – дати достатньо надійне опертя при встановленні прямих визначальних елементів того чи іншого локального стилю, межі географічного розповсюдження яких більш-менш збігаються з умовно прийнятими границями чи то провінцій, чи областей, і далі – при виявленні характерної частотності посередніх (непрямих) ознак, властивих його *епіцентру (ядру)* й периферійним утворенням, а також позапериферійним міграційним заливам уже на територіях сусідніх етнокультур⁸.

Таким уявляється на даному історичному етапі черговий засадничий крок на шляху до випрацювання аналітично-систематичних методик суто етномузичної географії в цілому і зокрема дієвої програми «Атласу народномузичних територіальних стилів України».

1990 – 2010 р.

⁸ На практиці запропоновані основи методики мелогографічного регіонування були застосовані в таких дослідженнях, виконаних під керівництвом її автора:

- 1) *Коваль Василь*. Приурочена народновокальна творчість Рожнятівщини : дипломна робота. – Львів, 1994;
його ж, Генеза локальної типологічно гетерогенної народновокальної традиції (на матеріалах обрядових наспівів із околиць на північний захід від Горган) : дисертація ... канд. мистецтвознавства. – Львів, 2006;
- 2) *Турянська Олександра*. Народна пісенність Пістиньсько-Рибницького межиріччя : дипломна робота. – Львів, 1994;
- 3) *Яцків Юрій*. Підгірсько-бойківське пограниччя на Дрогобиччині : дипломна робота. – Львів, 1996;
- 4) *Рибак Юрій*. Календарно- та сезонно-обрядові наспіви Верхньоприп'ятської низовини : дипломна робота. – Львів, 1998;
його ж, Обрядові пісні Верхньоприп'ятської низовини (мелотипологія – мелогографія – культурогенеза) : дисертація ... канд. мистецтвознавства. – Львів, 2005;
- 5) *Поточняк Антоній*. Традиційне весілля у селах Вороняків : дипломна робота. – Львів, 1999;
- 6) *Скобало Роман*. Типи народної пісенності Яворівщини. Антологія : дипломна робота. – Львів, 2002.

Богдан Луканюк (Львов)

ВОПРОСЫ МЕТОДИКИ ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ЭТНОМУЗЫКОЗНАНИЯ И
ЭТНОГРАФИЧЕСКОЕ РЕГИОНИРОВАНИЕ ЗАПАДНОУКРАИНСКИХ ЗЕМЕЛЬ
(Тезисы)*

* Впервые опубликованы: Перша конференція дослідників народної музики західноукраїнських земель (Львів, 22-24 березня 1990 р.) : Програма і тези наукових повідомлень / [упорядник Б. Луканюк]. – Львів, 1990. – С. 5-8.

Данная методика, разработанная специально для исследовательской программы «Традиционная народная музыка и этническая история Галичины и Владимирии», реализуемой ПНИЛМЭ ЛНМА им. М. Лысенко, предполагает мелеогеографический анализ имеющегося и поступающего музыкально-этнографического материала в два этапа – предварительной *искусственной* его систематизации за трансцендентными (несущественными) признаками с последующей *естественной* классификацией полученных результатов за их имманентными (существенными) этномузикальными свойствами. Изначально в львовской этномузиковедческой школе доминировала трансцендентная ориентация на языковые диалекты, оказавшаяся в конечном итоге малоэффективной, поэтому взамен ей был предложен иной методологический подход, исходящий из гипотезы, что историко-этнографические и музыкально-географические устройства вероятно согласуются в основном. А поскольку в современной литературе имеются неоднозначные и противоречивые определения западно-украинских земель, сложившиеся стихийно, возникла потребность в их системном упорядочении на края, провинции, области с возможными дальнейшими подразделениями на районы, округа или околотки (см. таблицу и карту-схему в Атласе на с. К1). Настоящее переиздание автор исправил и дополнил, учитывая, в частности, опыт пройденного 20-летия (кроме того, карта-схема для наглядности представлена составителем в цветной версии).

Ключевые слова: регионалистика, локальная историко-этнографическая культура, территориальный стиль народной музыки, этномузикальная диалектология и ареалогия, стратегия, тактика и методики мелеогеографического исследования, физико-географический фактор, этнографично-территориальное устройство.

Bohdan Lukaniuk (L'viv)

ON THE METHODS OF GEOGRAPHIC ETHNOMUSICOLOGY
AND ETHNOGRAPHIC REGIONALIZATION OF WEST-UKRAINIAN LANDS
(Theses)

* The first publication: The First Conference for Researchers on Folkmusic in West-Ukrainian lands (Lviv, 1990, March 22-24) : Program and Theses / Compiler B. Lukaniuk. – Lviv, 1990. – P. 5-8.

This methodology was developed for the «traditional folk music and ethnic history of Halychyna and Volodymyrija» exploratory program, which is carried out by The Problem Scientific Research Laboratory of musical ethnography under the M. Lysenko Lviv National Musical Academy, in order to analyze the existing and coming musical-ethnographic materials in two stages – of its preliminary artificial systematization by transcendental (inessential) features, with the following natural categorization of the received results by their inherent (essential) ethnomusical characteristics. At first in Lviv ethnomusical school there dominated the transcendental focus on language dialects, which in the end proved to be ineffective, therefore the other method was offered instead. This one was based on the hypothesis that historic-ethnographic and musical-geographic arrangements substantially agree. And as modern literature contains ambiguous and inconsistent determinations of West-Ukrainian lands, that have been formed spontaneously, the necessity has emerged to systematically order them into areas, provinces, regions, with the possible further subdivisions into districts, areas (okrugs) or neighbourhoods (see table and map on p. K1). The author has corrected and supplemented this republication, taking into account, in particular, the experience of the past two decades (the compiler of this book presented the map in its colour version to make it more obvious).

Key words: regionalistics, local historic-ethnographical culture, territorial style of folkmusic, ethnomusical dialectology and arealogy, strategy, tactics and methods of melogeographical exploration, physics-geographical factor, ethnographical-territorial device.